

dalandığı anlaşılmaktadır. Bilhassa tahrir konusunda gösterdiği delilleri bu eserden aynen almıştır. 3. *Kâşifü'l-esrâr ve dâfi'u'l-eşrâr* (İstanbul 1291). Müellif, kitabın yazılış sebebinin Bektaşîliğin dine aykırı görüşlerini etkisiz hale getirmek olduğunu söylüyorsa da eser daha çok Hurûfliğe reddiye mahiyetindedir. Üç bölümden meydana gelen kitabın ilk bölümü Fazlullah el-Hurûfî'ye ve Bektaşîliğin temel prensiplerine, ikinci bölüm Abdülmecid Fırışteoğlu'nun *Işknâme* adlı eserinin tenkidine, üçüncü bölüm *Câvidân-nâme*'lerde yer alan dine aykırı görüşlerin eleştirisine ayrılmıştır. İshak Efendi'nin kitapta ağır tahkir ifadeleriyle dolu bir üslûp kullandığı, Fazlullah'ın halifesi Ali el-A'lâ'nın bir Bektaşî tekkesine yerleşerek Bektaşîler'e Hurûfliği öğrettiği gibi iddialar ileri sürdüğü, Bektaşîler'i tekfir ettiği, Bektaşîlik'le Hurûfliği birbirine karıştırdığı görülmektedir. Müellifin, bu eseri Bektaşîliğe karşı tavrı yumuşayan yöneticileri uyarmak için kaleme aldığı belirtilmektedir. 4. *Risâle-i Suâl ve Cevâb* (İstanbul 1283). Arap grameri ve mantıkla ilgilidir. 5. *Es'ile-i Hikemiyye* (İstanbul 1278, 1301). Akaid, kelâm, tasavvuf ve hikmete dair konuların soru-cevap tarzında ele alındığı kitabın yarısından itibaren bazı sorular Karınca Kaptan adlı bir kişinin ağzından sorulmaktadır. Bazı

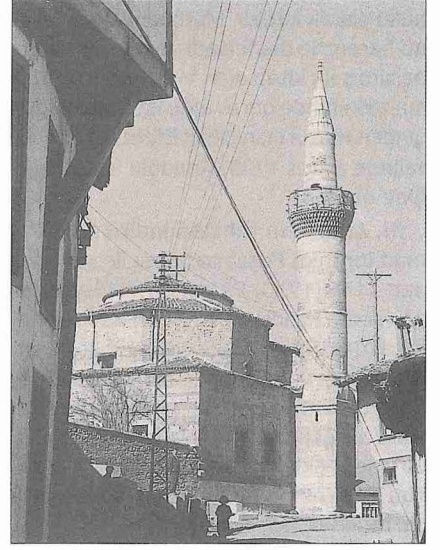
kaynaklarda ileri sürüldüğü gibi (Sunguroğlu, II, 125) onun "Karınca Kaptan" adını taşıyan başka bir eseri bulunmamaktadır. 6. *İstişâ fi tercemeti's-Şifâ*. İbn Sînâ'nın *eş-Şifâ*' adlı eserinin *el-İlâhiyyât* bölümünün tercümesidir (Süleymaniye Ktp., Tire, Necip Paşa Vakfı, nr. 112). 7. *Zübde-i İlm-i Kelâm* (İstanbul 1283). 8. *Miftâhu'l-uyûn* (Süleymaniye Ktp., İzmirli İsmail Hakkı, nr. 1091).

BİBLİYOGRAFYA :

Sicill-i Osmânî, I, 329; *Osmanlı Müellifleri*, I, 247-248; İshak Sunguroğlu, *Harput Yollarında*, İstanbul 1959, II, 124-127; Ebül'ulâ Mardin, *Huzur Dersleri* (nşr. İsmet Sungurbey), İstanbul 1966, II-III, 276, 789-791, 955; Mehmet Aydın, *Müslümanların Hristiyanlara Karşı Yazdığı Reddiyeler ve Tartışma Konuları*, Konya 1989, s. 70, 100, 103; "İshak Efendi", *TA*, XX, 231.

MUSTAFA KARA

Ishak Fakih Camii – Kütahya

İSHAK FAKİH KÜLLİYESİ

Kütahya'da
XV. yüzyıl başlarında yapılmış
külliye.

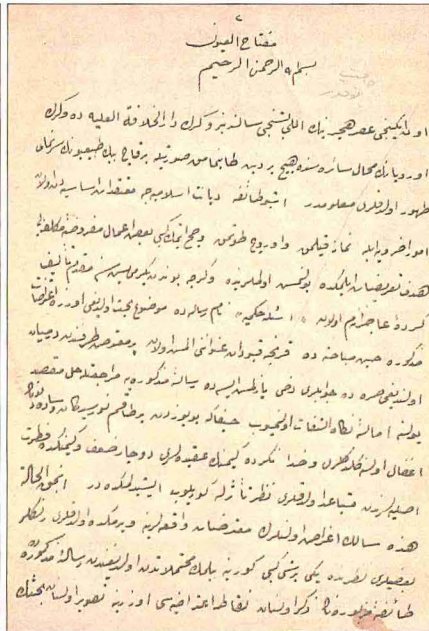
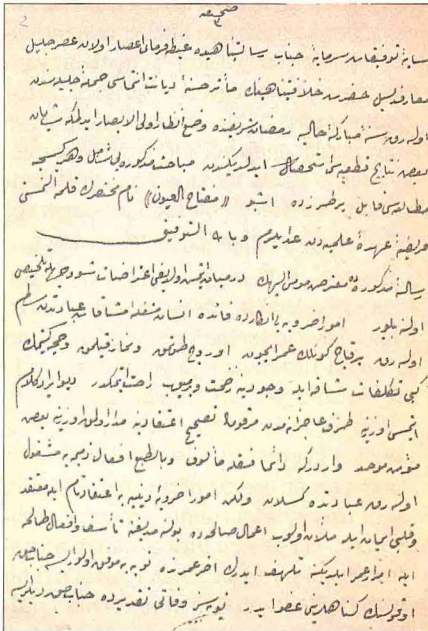
Şehrin eski adı Tabakhâne olan İshak Fakih mahallesindedir. Kütahya'nın Germiyanogulları ile Osmanlılar arasında el değiştirdiği dönemde kadılık yapan İshak Fakih Halil tarafından yaptırılmıştır. 825

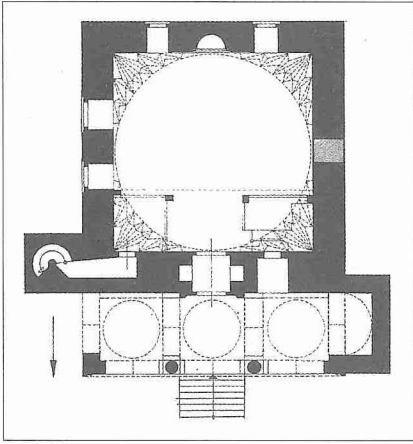
(1422) yılında düzenlenen vakfiyesinde mescidle derununda ölümünden sonra türbesi için bir zaviye, çeşme ve kütüphanesi bulunan medreseden söz edilmektedir. Bugün mevcut olmayan çeşmenin kitabesi Kütahya Müzesi'nde (nr. 108) muhafaza edilmekte olup üzerinde 823 (1420) tarihi mevcuttur. Bu dönemde beyliğin başında Germiyanoglu II. Yakub Bey vardı.

Cami, son cemaat yerinin bulunduğu kuzey cephesinde yalnız kesme taş, diğer taraflarda taş arasında tuğla hatlı örgülü duvarlara sahiptir. Üzeri tek kubbeye örtülü olan yapının önünde üç bölümlü bir son cemaat yeri mevcuttur. Son cemaat yerinin batısında biraz uzatılmış bölüm çinili sandukaların yer aldığı bir türbe olup bu duruma vakfiyede belirtilen zâviyeye (köşe) uygundur. Doğu tarafındaki minare ise dışa çıkıntı yapar. Kapı üzerinde sülüs hatla yazılmış dört satırlık Arapça kitâbe 837 (1433-34) tarihli olup burada adı geçmemekle birlikte II. Murad devrine aittir.

Vakfiyesinde ayrıntılarına işaret edilen medresenin yıkılmış olduğu sanılıyordu. Ancak bu yapı, vakfiyede belirtildiği gibi dersane mescidinin derununda müderrislerle talebe için vakfedilen kitapların saklanması mahsus hücreyle (kütüphane) birlikte ayakta. Caminin karşısındaki yapı, XX. yüzyılda üstüne ikinci bir kat ilâve edildiği ve cephesi değiştirildiği

Harputlu İshak Efendi'nin *Miftâhu'l-uyûn* adlı eserinin ilk iki sayfası (Süleymaniye Ktp., İzmirli İsmail Hakkı, nr. 1091)

Ishak Fakih Camii'nin planı

için araştırmacıların dikkatini çekmemiştir.

İshak Fakih Külliyesi bünyesindeki yapıların nisbetleri mütevazidir. II. Yâkub Bey'in beyliğini Osmanlılar'a devrettiği geçiş döneminde her iki saltanata hizmet ettiği anlaşılan bânisinin düzenlemiş olduğu vakfiyeye aynen uyan yapılarıyla mimarlık tarihinde üzerinde durulması gereken bir külliye'dir.

BİBLİYOGRAFYA :

Evlîya Çelebi, *Seyahatnâme*, IX, 23, 28, 119, 278; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Kütahya Şehri*, İstanbul 1932, s. 109; Hamza Güner, *Kütahya Camileri*, Kütahya 1964, s. 24-25; Ayverdi, *Osmanlı Mi'mârîsi II*, s. 519; Mustafa Çetin Varlık, *Germiyanogulları Tarihi (1303-1429)*, Ankara 1974, s. 131, 150-154; ek 13; a.mlf., XVI. *Yüzyılda Kütahya Sancağı*, Erzurum 1980, s. 106; Ara Altun, "Kütahya'nın Türk Devri Mimarisi-Bir Deneme", *Kütahya: Atatürk'ün Doğumunun 100. Yılına Armağan*, İstanbul 1982, s. 304-316.

ARA ALTUN

İSHAK HOCASI

(ö. 1120/1708)

Âlim, şair ve hattat.

Asıl adı Şemseddin Ahmed'dir. Aydın'ın Sobuca köyünde doğdu. Kaynaklarda Aydın'ın Güzelhisâr-ı Aydın veya Aydın Güzelhisârı şeklinde geçmesi sebebiyle bazı araştırmacılar doğum yerini yanlış olarak Aydın'ın Güzelhisâr kazası, bazıları da Memenen'in kuzeyindeki Güzelhisâr şeklinde kaydetmişlerdir. Babası Hayreddin Efendi'nin yanında başladığı öğrenimini Şirvan'da Ni'metullahzâde Efendi'den ta-

mamladı ve ondan icâzet alarak Bursa'ya gitti. Bu şehirde büyük itibar gördü. Uzun süre İran'da kaldığı için ilk zamanlar Acem Ahmed Efendi diye anıldı. Sadrazam Köprülüzâde Fâzıl Ahmed Paşa'nın tezkirecisi İshak Efendi'nin özel hocası olunca İshak Hocası adıyla şöhret buldu. Sadrazam Fâzıl Ahmed ve Fâzıl Mustafa paşaların hizmetinde bulundu. Fâzıl Mustafa Paşa kendisini İstanbul'a davet ederek Anadolu muhasebecisi yaptı ve beraberinde Belgrad seferine götürdü. Sadrazamın şehid olması üzerine (1102/1691) Bursa'ya döndü. Yıldırım, İshak Paşa, Hudâvendigâr ve Murâdiye (Bursa) medreselerinde müderrislik yapan İshak Efendi Rebülevvel 1103'te (Aralık 1691) mü'sile-i Sahn, 1107'de (1696) Sahn müderrisi oldu (Şeyhî, II-III, 301). 1703'te getirildiği Bursa Murâdiye Medresesi müderrisliği sırasında 10 Şâban 1120'de (25 Ekim 1708) vefat etti. Sârban Şeyh Mehmed (Deveciler) Mezarlığı'nda Şeyhülislâm Karaçelebizâde Abdülaziz Efendi'nin kabri yanına defnedildi. Ölümüne, "Eyledi Ahmed Efendi ravza-i adni makâm" (mücevher): "Eyleye medrese-i cennet-i ulyâda makâm" mısralarının yanı sıra şiirde Vâkıf mahlasını kullanan oğlu müderris Hocazâde Mahmud Efendi tarafından da, "Ref' edip iki elim fevtine târîh dedim / Vâlidim Hâce Efendi ede adni menzil" beytiyle tarih düşürülmüştür.

İshak Hocası, Bursa'da Halvetiyye tarikatının önemli şeyhlerinden Niyâzî-i Mîsrî'nin dergâhına devam ederek ona intisap etmiş, Nefeszâde İsmâil Efendi'den hat meşkederek ta'lik, tevkî' ve siyâkat başta olmak üzere sülûs ve nesihle meşhur isimler arasında yer almıştır. Her ramazanda nesih hattıyla bir mushaf yazıp Bursa'da selâtin camilerine vakfettiği kaydedilmektedir. Ayrıca onun çeşitli vesilelerle yazdığı edebî mektuplarını (münşeât) bir araya topladığı nakledilir.

Eserleri. Astronomi, edebiyat, tefsir, hadis, kelâm, mantık gibi alanlarda telif, tercüme, hâşiye ve ta'lik şeklinde manzum ve mensur birçok eseri bulunan İshak Hocası'nın başlıca eserleri şunlardır: 1. *Risâle fi'l-amel bi'r-rub'i'l-mukantarât (Risâle-i İrtifa')*. Türkçe olan eserde astronomiyle ilgili aletlerin nasıl kullanılacağına dair bilgi verilmiştir. İshak Efendi adına yazıldığı için *İshâkıyye* adıyla da bilinen eserin Süleymaniye Kütüphanesi'nde nüshaları vardır (Esad Efendi, nr. 3536; Fâtih, nr. 5319; Lâleli, nr. 2727). 2. *Risâle ma'mûle fi beyâni'z-zill ve tahdidi'l-cihât ve ta'yîni semti'l-kible bi'd-*

dâireti'l-Hindiyye (Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 3536; Fâtih, nr. 5319; Lâleli, nr. 2727). 3. *Şerhu dâ'ireti'l-Hindiyye. Osmanlı Müellifleri'nde yanlışlıkla Dâire-i Hendesiyye Şerhi* olarak kaydedilen eser (I, 233), kible tayininde kullanılan dâire-i Hindiyye hakkında bilgi veren Arapça iki varaklık küçük bir risâledir (Süleymaniye Ktp., Fâtih, nr. 5366). 4. *Vahdetnâme-i Âlem-engîz*. Divan şiiri diliyle kaleme alınan 2918 beyitlik eser astronominin yanı sıra tarih konularını, peygamber kıssalarını ve yer yer dinî-tasavvufî öğütleri ihtiva etmektedir. Büyük bir kısmı Türkçe, pek azı Farsça olan eser *Vahdetnâme* adıyla basılmıştır (İstanbul 1302). 5. *Şandûkatü'l-ma'ârif*. Muamma ve lugazdan bahseden Farsça bir eserdir (Süleymaniye Ktp., Pertev Paşa, nr. 618; Ayasofya, nr. 4813/2; Hacı Mahmud Efendi, nr. 3647). 6. *Manzûme-i Akâid*. "Emâlî" ve "Nüniyye" kasideleri tarzında yazılmış Türkçe bir eserdir (İstanbul 1284). 7. *Tercüme-i Mukaddimetü'l-edeb*. Zemahşerî'nin lugata dair eserinin tercümesi olup *Aksa'l-ereb fi terceme-ti Mukaddimetü'l-edeb* (İstanbul 1313) adıyla basılmıştır (bk. AKSA'İ-EREB).

İshak Hocası'nın ayrıca, Tirmizî'nin *Şemâ'ilü'n-nebî'sine Akvemü'l-vesâil fi*

İshak Hocası'nın *Şandûkatü'l-ma'ârif* adlı eserinin ilk sayfası (Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 4813/2)

